

KNJIŽNICA MIRANA JARCA NOVO MESTO

Vesna Plavec

**UPORABA ODPISANEGA KNJIŽNIČNEGA GRADIVA: PRIMER
BUKVARNE KNJIŽNICE MIRANA JARCA NOVO MESTO**

Pisna naloga za bibliotekarski izpit

Novo mesto, 2024

Ključna dokumentacijska informacija

Ime in PRIIMEK: Vesna PLAVEC

Naslov pisne naloge: Uporaba odpisanega knjižničnega gradiva: primer Knjižnice Mirana Jarca Novo mesto

Kraj: Novo mesto

Leto: 2024

Št. strani: 27

Št. slik: 8

Št. preglednic: 0

Št. prilog: 3

Št. strani prilog: 3

Št. referenc: 31

Strokovno usposabljanje za bibliotekarski izpit je potekalo v: Knjižnici Mirana Jarca Novo mesto

Mentor v času strokovnega usposabljanja (ime in priimek, naziv delovne organizacije): Brigita LAVRIČ, Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto

UDK: 025.26:027.022(497.4 Novo mesto)(043)

Ključne besede: izločanje knjižničnega gradiva, splošne knjižnice, ponovna uporaba, zakonodaja, primeri dobrih praks

Izvleček:

Namen in cilj naše raziskave je bil ugotoviti, kako so v obdobju med letoma 2004 in 2023 v Knjižnici Mirana Jarca Novo mesto ravnali z odpisanim gradivom, ki ostane knjižnicam po izpolnjenem 12. in 13. členu Navodil za izločanje in odpis knjižničnega gradiva, in kateri način je bil najbolj zastopan. Raziskavo smo predstavili kot študijo primera ravnanja z odpisanim gradivom v Knjižnici Mirana Jarca Novo mesto. Z zbranimi podatki smo pridobili informacije, ki bi nam lahko pomagale pri preoblikovanju upravljanja knjižnične zbirke. Na podlagi pregleda zbranih podatkov s pomočjo intervjujev, ustreznih virov literature, računovodskih evidenc in objav v medijih smo prišli do rezultatov o učinkovitosti ravnanja z odpisanim gradivom v Knjižnici Mirana Jarca Novo mesto. Omejitve, ki smo jih imeli med raziskavo, so bile predvsem, da se o odpisanem gradivu ne vodi veliko evidenc, zato tudi ni internih zapisov o sami uporabi odpisanega gradiva v knjižnici. Rezultati raziskave so tako priložnost za razmislek o smotrnejšem vodenju dokumentov o odpisanem gradivu, ki ostane knjižnicam.

ZAHVALA

Najlepše se zahvaljujem celotnemu kolektivu Knjižnice Mirana Jarca Novo mesto, ki je skupaj z mano raziskoval in zbiral podatke o Bukvarni. Hvala direktorju Luki Blažiču za nasvete glede oblike naloge, hvala računovodkinji Alenki Kraus Berzin za njen čas in posredovane podatke. Zahvalila bi se tudi vsem nekdanjim zaposlenim v Knjižnici Mirana Jarca Novo mesto, ki so bili pripravljeni sodelovati v intervjujih, še posebej Andreji Pleničar in Štefaniji Šega. Srčna hvala tudi prijatelju Nejcu Robidi, ki je usmerjal tok mojih misli in ni obupal ob številnih idejah in miselnih preskokih ob samem pisanju naloge za bibliotekarski izpit.

Hvala tudi kolegicama Biljani Makuljević in Heleni Kosi Odlak za moralno podporo in spodbujanje.

KAZALO VSEBINE

1	UVOD	1
2	KNJIŽNICA MIRANA JARCA NOVO MESTO	3
2.1	ZGODOVINA KNJIŽNICE.....	3
3	ZAKONSKA IN PODZAKONSKA PODLAGA ZA PODROČJE ODPISANEGA GRADIVA.....	4
3.1	ZAKONI.....	5
3.2	NAVODILA ZA IZLOČANJE IN ODPIS	5
3.3	PRIROČNIK ZA IZLOČANJE IN ODPIS KNJIŽNIČNEGA GRADIVA	6
4	PRAKSA IZ TUJINE.....	7
5	RAZISKAVA	9
5.1	SORODNE RAZISKAVE.....	9
5.2	RAZISKOVALNA METODA.....	10
5.2.1	Primarni in sekundarni podatki – Interni finančni izpisi za obdobje od 2004 do 2023, podatki o objavah v medijih in o ravnanju z odpisanim gradivom.....	10
5.2.2	Odprti intervjuji – Popis podatkov o Bukvarni v KMJ in prikaz ravnanja z odpisanim knjižničnim gradivom	11
5.3	REZULTATI	13
5.3.1	Prevladujoči način ravnanja z odpisanim gradivom v KMJ.....	13
5.3.2	Selitvi Bukvarne.....	19
5.3.3	Promocija Bukvarne	21
6	RAZPRAVA IN ZAKLJUČKI	23
7	NAVEDENI VIRI IN LITERATURA.....	25

KAZALO SLIK

Slika 1: Panjbukvarna enote vrtca Pedenjped (Foto arhiv vrtca Pedenjped).....	14
Slika 2: Prodaja knjig na ploščadi pred knjižnico leta 1996 (Foto arhiv KMJ)	15
Slika 3: Razstava ob otvoritvi Knjižnice semen v KMJ (2021) (Foto: B. Pucelj)	15
Slika 4: Uporaba odpisanega gradiva za zvočno izolacijo v glasbenem studiu (2022) (Foto: A. Pavlin).....	16
Slika 5: Bukvarna v avli knjižnice leta 1998 (Foto arhiv KMJ).....	17
Slika 6: Bukvarna v nedokončanih prostorih KMJ leta 2007 (Foto arhiv KMJ)	18
Slika 7: Grafikon o višini prihodka od prodaje odpisanega gradiva od leta 2004 do 2023.....	20
Slika 8: Število objav o Bukvarni v medijih	22

1 UVOD

Izločanje in odpis knjižničnega gradiva določa Zakon o knjižničarstvu (ZKnj-1, 2001), podrobneje pa sta opredeljena v Pravilniku o pogojih za izvajanje knjižnične javne službe (2023). Nadaljnja navodila glede odpisa najdemo v aktualnih Strokovnih priporočilih in standardih za splošne knjižnice (2019) in Navodilu za izločanje in odpis knjižničnega gradiva (2024), dokument je pripravila Narodna in univerzitetna knjižnica (v nadaljevanju NUK). V nalogi se bomo osredotočili na odpisano gradivo, ki ostane knjižnicam po izpolnitvah 12. in 13. člena Navodila. Člena namreč narekujeta, da se izločeno gradivo najprej posreduje v pregled NUK-u, če je to slovenika. Če NUK gradiva ne sprejme, se to lahko posreduje tudi drugim knjižnicam. V Strateškem načrtu Knjižnice Mirana Jarca Novo mesto 2022–2026 (Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto, 2021, str. 19 in 21) je med ukrepi za izpolnjevanje cilja izboljšanja aktualnosti in aktivnosti knjižnične zbirke naveden tudi odpis, ki je od leta 2016 do 2021 znašal 2,4 % celotne zbirke. Predvideni odstotek odpisa do leta 2026 pa naj bi znašal 4 % celotne zbirke, kar pomeni, da bo po izpolnjenih normativnih obveznostih o odpisu ostalo več gradiva za reciklažo kot v preteklem obdobju.

Namen in cilj naše raziskave je bilo ugotoviti, kako so zaposleni v obdobju med letom 2004 in 2023 v Knjižnici Mirana Jarca Novo mesto (v nadaljevanju KMJ) ravnali z odpisanim gradivom, ki je ostalo po izpolnitvi zakonskih predpisov in navodil. Osredotočili smo se predvsem na Bukvarno, ki je začela delovati že leta 1992 (Žagar, 1997, str. 10).

Postavili smo si naslednja raziskovalna vprašanja:

1. Kakšni so bili načini ravnanja z odpisanim gradivom v KMJ od leta 2004 do 2023 in kateri izmed njih prevladuje?
2. V obdobju od leta 2004 do 2023 se je lokacija Bukvarne spremenila dvakrat. Kako je v letih selitev nihala prodaja odpisanega gradiva?
3. V letih od 2005 do 2019 se je v lokalnih medijih¹ in na socialnem omrežju Facebook zvrstilo 11 objav o Bukvarni knjižnici oziroma o prodaji odpisanega gradiva. Kakšna je bila v teh letih prodaja tega gradiva?

¹ Dolenjski list, Novi medij in Vaš kanal.

Na podlagi vprašanj smo postavili naslednje hipoteze:

H1: V KMJ so po izčrpanju vseh zakonskih in podzakonskih aktov glede odpisanega gradiva uporabljali različne načine ravnanja z odpisanim knjižničnim gradivom. Najbolj zastopana uporaba odpisanega gradiva je prodaja v Bukvarni.

H2: V obdobju selitev Bukvarne je v povprečju opaziti padec prodaje.

H3: V obdobju promocije Bukvarne je opaziti povečanje prodaje.

Za boljši vpogled v ravnanje z odpisanim knjižničnim gradivom v KMJ bomo pregledali strokovno literaturo s področja izločanja in odpisa knjižničnega gradiva, ki jo bomo predstavili v teoretičnem delu naloge. Opisali bomo tudi prakse iz tujine, za katere menimo, da bi jih lahko prenesli tudi v okolje KMJ.

V raziskovalnem delu bomo preučili objave v medijih, ki se nanašajo na Bukvarno. Z odprtimi intervjuji bomo zbrali podatke o Bukvarni in ravnanju z odpisanim gradivom ter opravili analizo podatkov, pridobljenih iz internih računovodskih evidenc. Za pridobitev podatkov o ravnanju z odpisanim gradivom bomo s tremi ključnimi osebami opravili daljše odprte intervjuje. Ker želimo natančno preučiti delovanje Bukvarne, bomo dodatno izvedli še pet krajših odprtih intervjujev. Z odgovori intervjuvancev bomo lahko dodatno potrdili podatke iz literature in internih finančnih evidenc. Intervjuvali bomo nekdanje in trenutno zaposlene, ki so v obdobju od 2004 do 2023 opravljali tudi naloge, povezane z odpisanim knjižničnim gradivom in Bukvarno.

Na podlagi potrjenih oziroma ovrženih hipotez bomo postavili smernice, kako smotrno ravnati z odpisanim gradivom, ki knjižnici ostane, ko izpolni vse druge zakonske obveznosti glede odpisanega knjižničnega gradiva.

Bukvarna v KMJ je primer dobre prakse, ki uporabnikom ponudi odpisano gradivo po simboličnih cenah. Rezultati raziskave bodo lahko izhodišče za razmislek o dopolnitvi ali spremembi zakonskih in podzakonskih aktov na področju odpisanega in izločenega gradiva, hkrati pa bodo lahko v pomoč drugim splošnim knjižnicam, kako je lahko odpisano gradivo

eden od virov prihodkov knjižnice ali pa eden izmed načinov povezovanja knjižnic med seboj, z drugimi organizacijami v okolju in povezovanja z uporabniki (Strategija splošnih knjižnic 2022–2027, 2022, str. 19–20).

2 KNJIŽNICA MIRANA JARCA NOVO MESTO

Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto je ena izmed osrednjih območnih knjižnic in po 27. členu Zakona o knjižničarstvu (ZKnj-1, 2001) mora opravljati posebne naloge, kot so:

- zagotavljati povečan in zahtevnejši izbor knjižničnega gradiva in informacij,
- nuditi strokovno pomoč knjižnicam območja,
- koordinirati zbiranje, obdelavo in hranjenje domoznanskega gradiva,
- usmerjati izločeno knjižnično gradivo s svojega območja.

Osrednje knjižnice morajo pri izvajanju nalog sodelovati s splošnimi knjižnicami na svojem območju, s ciljem, da se knjižnični sistem razvija čim enakomerneje (Združenje splošnih knjižnic, b. d.). KMJ tako »izvaja knjižnično dejavnost kot javno službo na območju občin Novo mesto, Dolenjske Toplice, Straža, Šentjernej, Škocjan, Šmarješke Toplice in Žužemberk. Knjižnično mrežo poleg matične ustanove v središču Novega mesta tako dopolnjuje še 5 krajevnih knjižnic ter bibliobus. Konec leta je knjižnično območje štelo 66.000 potencialnih uporabnikov. Ob zapisanem knjižnica opravlja tudi knjižnično dejavnost obmejnega območja za Slovence v zamejstvu.« (Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto, b. d. a)

2.1 ZGODOVINA KNJIŽNICE

Začetki knjižnice segajo v leto 1865, ko je bila v Novem mestu ustanovljena Narodna čitalnica. Od leta 1925 je bil njen naslednik Sokolsko društvo, ki je knjižnico vodilo do začetka druge svetovne vojne. Med vojno je bilo ogromno gradiva uničenega ali ukradenega, tako da so po vojni iz ostankov gradiva Sokolske knjižnice in Železničarske knjižnice, ki je v Novem mestu delovala od leta 1928, oblikovali knjižno zbirko 1. marca leta 1946 ustanovljene Študijske knjižnice. Knjižnica se je leta 1953 preimenovala v Študijsko Knjižnico Mirana Jarca Novo mesto, leta 1955 pa je pridobila prostore na današnji lokaciji. 1947 je bila v Novem mestu ustanovljena tudi Ljudska knjižnica, ki jo je občina leta 1962 dodelila v upravljanje Študijski knjižnici. Z letom 1964 so nato v knjižnici ustanovili Pionirsko knjižnico, 1978. pa je začela

delovati Potujoča knjižnica. Po sprejetju Zakona o knjižnicah (1961) je Študijska knjižnica postala matična knjižnica, ki je opravljala naloge matične službe na območju Novega mesta. Deset let pozneje je pridobila še naziv osrednje knjižnice za dolensko regijo (pokrivala je Metliko, Črnomelj, Trebnje in Novo mesto). Leta 1988 je bila oblikovana mreža krajevnih knjižnic, ki jo danes sestavljajo knjižnice Dolenjske Toplice, Dvor, Straža, Šentjernej in Škocjan. V matični enoti v Novem mestu je bil leta 2001 ob starem delu, v katerem so bili Pionirski oddelek, Študijski oddelek, Oddelek za obdelavo gradiva in uprava knjižnice, zgrajen še novi prizidek, ki je omogočil pridružitvev dislociranega Oddelka za odrasle oziroma nekdanje Ljudske knjižnice ter novo razporeditev prostorov. Kljub prizidku in povezavi dveh starih stavb z novim delom je v knjižnici še vedno precej nedokončanih prostorov. Nekateri od njih so bili v preteklih letih namenjeni tudi prodaji odpisanega gradiva. (Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto, b. d. b)

Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto ima danes vlogo osrednje območne knjižnice, ki koordinira osem knjižnic na področju Dolenjske, Bele krajine in Posavja. V vseh enotah novomeške knjižnice potekata izločanje in odpis gradiva po internih navodilih, ki so oblikovana na podlagi aktualnih zakonskih predpisov. Odpisano gradivo, ki ga NUK ne izbere za vključitev v lastno zbirko in ki ga ne potrebujejo druge knjižnice, pošljejo v matično ustanovo, v kateri se potem zaposleni odločajo o njegovi nadaljnji uporabi.

3 ZAKONSKA IN PODZAKONSKA PODLAGA ZA PODROČJE ODPISANEGA GRADIVA

V Navodilu za izločanje in odpis knjižničnega gradiva (2024, str. 1) je razlaga terminov *izloženo gradivo* in *odpisano gradivo*. Izloženo gradivo je tisto, ki ga zaradi neustreznosti ali zastarelosti začasno umaknemo iz redne uporabe. Odpisano gradivo pa je tisto, ki ga trajno izločimo iz knjižnične zbirke, s tem gradivom se ukvarja naša naloga.

Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične javne službe (2023) v tretjem členu skupnih določb opredeljuje: »Knjižnica odpisuje knjižnično gradivo v skladu s standardi in strokovnimi priporočili Nacionalnega sveta za knjižnično dejavnost ter strokovnimi priporočili nacionalne knjižnice za izločanje in odpis knjižničnega gradiva.« V Strokovnih priporočilih in standardih za splošne knjižnice (2019, str. 19) je zapisano, da knjižnica »o/odpisuje zastarelo, vsebinsko

neustrezno, poškodovano, obrabljeno in neuporabljeno gradivo. Priporočena letna stopnja odpisa je od 5 do 10 % celotne zbirke.« Knjižnice naj bi tako na podlagi zakonskih določil in podzakonskih aktov, predpisanih standardov in NUK-ovih navodil oblikovale interne pravilnike za odpisovanje in izločanje gradiva. Za našo strokovno nalogo so najpomembnejši členi NUK-ovih navodil, saj omenjajo prodajo in podajajo usmeritve glede darovanja odpisanega gradiva.

V KMJ so prvi Pravilnik za izločanje in odpis knjižničnega gradiva oblikovali decembra 2010, istega leta so sestavili tudi odpisno komisijo, ki je pri izločanju in odpisu sledila in še vedno sledi navodilom iz NUK-a ter upošteva aktualno zakonodajo.

3.1 ZAKONI

S časom so se oblikovali štiri zakoni o knjižničarstvu oziroma o knjižnicah. Prvi je bil sprejet leta 1961 in v njem ne zasledimo nobenega posebnega člena, namenjenega izločanju oziroma odpisovanju gradiva v knjižnicah. V desetem členu je omenjeno le to, da morajo založniška podjetja, zavodi in trgovine s knjigami knjižnicam na območju njihovega delovanja ponuditi gradivo, ki so ga nameravali dati v predelavo papirja (Zakon o knjižnicah, 1961). Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o knjižnicah (1965, 7. člen) na temo izločenega gradiva ravno tako nima posebej opredeljenega člena. V tem zakonu je sedmi člen podobno oblikovan kot deseti iz prejšnjega zakona, le da je tu poleg matičnih knjižnic navedena tudi Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani. Tudi v zakonu iz leta 1982 izločanje ni posebej opredeljeno. Omenjeno je le med nalogami osrednjih in matičnih knjižnic, ki naj bi usmerjale knjižnično gradivo, ki ga knjižnice izločijo (Zakon o knjižničarstvu, 1982). V trenutno aktualnem ZKnj-1 (2001) pa je izločanje natančneje opredeljeno, in sicer v 12. členu zakona, ki navaja: »Knjižnica izloča knjižnično gradivo v skladu s strokovnimi navodili, ki jih sprejme nacionalna knjižnica.« Ter v 33. členu, v katerem so navedene naloge nacionalne knjižnice, ki tako sprejema navodila za izločanje gradiva in organizira ter usmerja izločanje gradiva.

3.2 NAVODILA ZA IZLOČANJE IN ODPIS

Po sprejetju Zakona o knjižničarstvu so začeli oblikovati tudi pravilnike, navodila, standarde in usmeritve, ki so obravnavali izločanje in odpis gradiva. Eden od takšnih dokumentov je tudi

Priročnik za izločanje in odpis knjižničnega gradiva (Češnovar idr., 2001), ki ga je izdala nacionalna knjižnica. V učbeniku Organizacija knjižničnih zbirk (Petek idr., 2019, str. 276) lahko zasledimo, da je NUK v letih 2003 in 2012 sprejel Navodilo za izločanje in odpis knjižničnega gradiva. Že v prvem dokumentu iz leta 2003 so v 15. členu precej natančno opredelili, kako ravnati z odpisanim gradivom: »Odpisano gradivo, ki je knjižnicam ostalo po izpolnitvi zahtev iz 13. in 14. člena, lahko knjižnice podarijo drugim javnim zavodom, humanitarnim in podobnim organizacijam, uporabnikom ali širši javnosti, prodajo na javni dražbi ali oddajo v reciklažo. Izkupiček od prodaje odpisanega gradiva morajo knjižnice nameniti za dopolnjevanje knjižničnih zbirk.« (Navodilo za izločanje in odpis knjižničnega gradiva, 2003, str. 3)

Navodila so se spreminjala in dopolnjevala v letih 2012 in 2013, vendar 15. člen ostaja enak. Z letošnjim letom so se navodila ponovno posodobila in prenovila. O drugem odpisanem gradivu zdaj določa 14. člen, ki je praktično enak 15. členu iz prejšnjih dveh navodil. Spremeni se le zadnji odstavek, ki navaja: »Sredstva od prodaje odpisanega gradiva knjižnice praviloma namenijo za dopolnjevanje knjižničnih zbirk.« (Navodilo za izločanje in odpis knjižničnega gradiva, 2024, člen 14)

3.3 PRIROČNIK ZA IZLOČANJE IN ODPIS KNJIŽNIČNEGA GRADIVA

V NUK-u so po sprejetju ZKnj-1 (2001) leta 2001 izdali Priročnik za izločanje in odpis knjižničnega gradiva (Češnovar idr., 2001, str. 38–40), v katerem najdemo tudi poglavje Kam z odpisanim gradivom?. Ta predlaga, da lahko gradivo »ponudimo v zameno, ponudimo v dar, prodamo na licitaciji, oddamo v reciklažo.« Podrobno je opisano, kako poteka ponudba pravnim in fizičnim osebam. Za našo nalogo so pomembne predvsem zadnje. V podpoglavju Ponudba fizičnim osebam beremo: »Ostalo odpisano knjižnično gradivo ponudimo uporabnikom knjižnice. Pozorni moramo biti na izvedbo ponudbe.« Poudarjeno je, kaj moramo narediti, če gradivo ponujamo v dar. Pozorni moramo biti na primeren prostor, kjer bomo gradivo ponudili, na ustrezno informiranje javnosti in na primerno označbo gradiva. Hkrati zapišejo: »Gradivo lahko razstavimo v posebni sobi, v zaboji, na polici, nikakor pa ne pred vrati knjižnice.« Opredeljene so tudi možnosti, ki nam jih nudi prodaja odpisanega gradiva, pri čemer ga lahko

prodamo na razprodaji,² organiziramo licitacijo ali prodajno razstavo ali ponudimo prodajo na kilogram. V podpoglavju Reciklaža pa se avtorji dotaknejo tudi gradiva, »ki je zaradi fizičnih poškodb v takem stanju, da ga ne moremo več uporabiti.«

4 PRAKSA IZ TUJINE

V tuji literaturi smo našli nekaj usmeritev glede ravnanja z odpisanim gradivom. Za odpisovanje gradiva imajo podobne smernice, kot so pri nas, a so te natančnejše in bolj razdelane. Knjižnice v Ameriki sodelujejo z organizacijo Friends of Libraries (v prevodu Prijatelji knjižnic), ki so jo oblikovali kot podporo lokalnim knjižnicam. To so skupine prostovoljcev, ki knjižnico podpirajo na finančnem, političnem ali kulturnem področju. Organizacija se je najprej oblikovala v Ameriki, kjer tesno sodeluje z Ameriškim združenjem knjižnic. Poleg tega Friends of libraries najdemo še v Avstraliji, Franciji, Južni Afriki in Veliki Britaniji (Friends of libraries, 10. 4. 2024). Organizacija je za našo raziskavo pomembna zato, ker se v večji meri ukvarja s prodajo odpisanega gradiva, in sicer z namenom pridobivanja sredstev za posamezne knjižnice. S tako organizacijo ravnanja z odpisanim gradivom knjižnicam prihranijo delo, hkrati pa prodajo izkoristijo za povezovanje z lokalnimi skupnostmi, za promocijo knjižnice in za zbiranje finančnih sredstev za različne projekte knjižnice, s katero sodelujejo.

V priročniku, ki je objavljen na spletni strani Državne knjižnice Severne Dakote,³ z naslovom CREW: a weeding manual for modern libraries (2012), so podrobno opisane kategorije ravnanja z odpisanim gradivom. Avtorji poudarijo, naj se knjižnice prej pozanimajo, kakšni so zakoni in predpisi v določeni državi, predvsem glede prodaje, in naj ravnaajo v skladu z njimi. Opisujejo pet osnovnih načinov ravnanja z odpisanim gradivom, in sicer prodajo, donacije, izmenjavo, recikliranje in uničenje (CREW: a weeding manual for modern libraries, 2012, str. 83–85). Vseh pet načinov je opisanih in niso le naštet, tako kot to zasledimo v Navodilu za izločanje in odpis knjižničnega gradiva (2024). V priročniku je zapisano, da lahko knjižnice odpisano gradivo ponudijo organizaciji Friends of libraries, ki se ukvarja tudi s prodajo odpisanega gradiva. Zanimivo je, da avtorji poudarjajo, naj bo uničenje ena od zadnjih možnosti za ravnanje z odpisanim gradivom in da naj bo to določeno le za zelo poškodovane knjige

² Prodaja po zelo nizki, simbolični ceni.

³ Ime v angleščini je North Dakota State Library.

oziroma, kot jih sami poimenujejo, brezupne primere. Knjižnice naj z odpisanim gradivom delujejo v smeri čim boljšega finančnega in moralnega izkoristka. Tudi uporabnike morajo obvestiti, da naj z odpisanim gradivom ravnaajo gospodarno in z namenom ponovne uporabe.

Odpisovanje in izločanje sta tudi v tujini ključna dejavnika za oblikovanje kakovostne knjižnične zbirke, na kar opozarja Vnuk (2022, str. 1–20) v priročniku *The weeding handbook: a shelf-by-shelf guide*, v katerem opiše smernice, načrt in prednosti odpisovanja. Dotakne se tudi ravnanja z odpisanim gradivom, ki bi ga lahko opredelili kot *green weeding*. S tem terminom v članku z istim naslovom Penniman in McColl (2010) opišeta ravnanje z odpisanim gradivom, ki ga uporablja vse več knjižnic.⁴ Termin se uporablja predvsem v kontekstu trajnostnega in ekološkega ravnanja pri oblikovanju knjižnične zbirke in pri ravnanju z odpisanim knjižničnim gradivom. Knjižnice, ki sledijo trendom *zelenega odpisovanja*, poskušajo izkoristiti vse druge možnosti uporabe odpisanega knjižničnega gradiva, preden to konča na odpadu.

Avtorici poudarita, da so nekatere možnosti ravnanja z odpisanim gradivom zelo dobičkonosne in da je prav, da se knjižnice usmerjajo v čim bolj ekološko ravnanje z odpisanim gradivom. Knjižnice tako aktivno sodelujejo z lokalnimi skupnostmi in ponujajo knjige organizacijam, kot so domovi za ostarele, zapori, šole, zavetišča za brezdomce, obstajajo celo progami za spodbujanje branja, ki se financirajo tudi iz prodaje odpisanega gradiva. V članku je navedenih nekaj primerov dobrih praks, ki se že izvajajo tudi pri nas, vendar ne v povsem enaki obliki.

Omeni jih tudi Vnuk (2022, str. 9–10), ki v priročniku podaja predloge za ravnanje z odpisanim gradivom. Opisuje možnosti prodaje, darovanja in reciklaže. Omeni knjižnično prodajo, prodajo na dogodkih ali na spletu. Pri spletni prodaji v tujini veljajo drugačni zakoni, saj lahko knjižnice ponudijo odpisano gradivo v prodajo preko različnih portalov. Knjige ustrezno uredijo in jih prodajajo tudi s pomočjo portalov eBay in Amazon. Avtorica omeni tudi, da naj za te dejavnosti aktiviramo prostovoljce oziroma se obrnemo na organizacijo Friends of Libraries, saj s tem še dodatno ne obremenjujemo zaposlenih (Vnuk, 2022. str. 10). Obstaja tudi spletna stran *Green weeding*, na kateri so povezave do kratkih predstavitev podjetij, ki se ukvarjajo s prodajo, izmenjavo, donacijami, reciklažo in drugimi dejavnostmi, povezanimi s

⁴ Članek opisuje prakso ameriških knjižnic.

knjigami (Green weeding, b. d.). Vnuk v priročniku opozarja še na pomembnost komuniciranja z javnostjo glede odpisa. Uporabniki bi morali biti namreč obveščeni o odpisu oziroma o tem, kaj se bo zgodilo z odpisanim gradivom.

V Sloveniji veliko od naštetega prakticiramo, vendar menimo, da bi lahko sistem nadgradili in prenesli dobro prakso iz tujine tudi na to področje bibliotekarstva, še zlasti prodajo odpisanega knjižničnega gradiva s pomočjo različnih spletnih ponudnikov.

5 RAZISKAVA

5.1 SORODNE RAZISKAVE

Dosedanje raziskave se večinoma ukvarjajo z odpisanim gradivom, ki spada pod 12. in 13. člen NUK-ovega Navodila za izločanje in odpis knjižničnega gradiva (2024). Zasledili smo članke o projektih z odpisanim gradivom, kot je na primer Projekt "Odpisani", ki so ga izvedli v Mariborski univerzitetni knjižnici, pri katerem so iz poškodovanega odpisanega gradiva ustvarili svetica in umetniška dela (Lončar, 2010, str. 117). Ledinšek (2022, str. 16) v diplomskem seminarju v poglavju Splošne knjižnice opiše primere prakse Koroške osrednje knjižnice dr. Franca Sušnika in Knjižnice Lenart. V Koroški knjižnici ravno tako deluje bukvarna, v kateri je dostopnih od 1500 do 2000 enot gradiva. Preko Bukvarne Ajta tako organizirajo tudi razne dogodke, ki nudijo različne možnosti za uporabo odpisanega knjižničnega gradiva. Knjižnica Lenart pa je »kletne prostore v rabo posodila socialno podjetniškemu centru Avantus, kjer so iz odpisanega gradiva izdelovali različne likovne izdelke.«

Ledinšek (2022, str. 23–24) v svoji raziskavi ugotavlja, da 35 % knjižnic odpisano gradivo brezplačno ponudi uporabnikom, sledi ponudba drugim zainteresiranim lokalnim institucijam, kot so antikvariati, bukvarne, razna društva in javne ustanove. V seminarju še navaja: »Analiza odgovorov na vprašalnik priča, da večina knjižnic ni dobro seznanjena s ponovno uporabo gradiva. Knjižnice, ki so jo že izvajale, so to počele v omejeni kapaciteti in večinoma le v eni obliki. Obseg odpisanega gradiva se razlikuje od knjižnice do knjižnice, prav tako se razlikujejo glede na fizično stanje.«

Poličnik-Čermelj (2011, str. 162) v članku navaja rezultate statistične analize odpisa gradiva v posameznih vrstah knjižnic. V zaključku ugotavlja, »da veliko knjižnic ne upošteva zakonodaje glede odpisa, saj NUK ne pošilja seznamov odpisanega gradiva, temveč ohranja polne police publikacij, ki ne zagotavljajo aktualnih vsebin.«

5.2 RAZISKOVALNA METODA

V raziskavi smo uporabili tako kvalitativne kot kvantitativne metode raziskovanja. Med kvalitativne metode spadajo induktivna metoda, analiza dokumentov in literature ter odprti intervju. Med kvantitativne metode pa spada zbiranje podatkov iz internih računovodskih evidenc. Z analizo literature, računovodskih dokumentov in z odprtimi intervjuji smo najprej zbrali podatke na temo uporabe odpisanega knjižničnega gradiva v KMJ in Bukvarne. Podatke, zbrane iz intervjujev, smo nato primerjali s podatki, zbranimi iz računovodskih evidenc in s podatki v medijskih objavah.

Za induktivno metodo smo se odločili, saj »p/ri tem pristopu raziskovalci začnejo s specifičnimi opazovanji in podatki, nato pa si prizadevajo za splošnejše teorije in sklepe. To raziskovanje se pogosto uporablja, kadar je o temi malo znanega ali kadar ni obstoječe teorije, ki bi razložila ugotovitve, ki jih opazujemo.« (Salomão, 2023)

Z analizo vsebine objav v medijih (Vaš Kanal, Dolenjski list in Novi medij) smo dopolnili podatke, pridobljene v intervjujih o delovanju Bukvarne, o njeni promociji in o načinih prodaje. Iz evidenc o finančnem poslovanju knjižnice smo izbrali in analizirali podatke o prodaji odpisanega knjižničnega gradiva ter o sredstvih, porabljenih za nakup novega gradiva. Vse pridobljene rezultate smo predstavili v besedilni in grafični obliki.

5.2.1 Primarni in sekundarni podatki – Interni finančni izpisi za obdobje od 2004 do 2023, podatki o objavah v medijih in o ravnanju z odpisanim gradivom

Za ugotavljanje načinov uporabe odpisanega knjižničnega gradiva, vplivov na padec ali povečanje prodaje v obdobju od 2004 do 2023 smo uporabili kritični pregled literature in zbrali

sekundarne podatke iz internih računovodskih evidenc, iz objav lokalnih medijev⁵ in slikovno gradivo. Za oris predmeta raziskave smo uporabili primarne podatke normativnih aktov na temo odpisanega in izločenega gradiva. Računovodski podatki, ki smo jih pridobili, so se nanašali na višino prihodkov z naslova Bukvarne za obdobje dvajsetih let.

Pri zbiranju podatkov o objavah v medijih na temo Bukvarne smo uporabili metodo analize vsebine, in sicer smo v Katalogu Cobiss+ iskali članke na temo Bukvarne. Iskanja nismo omejili le na KMJ, da smo prišli do vseh objav na to temo. Za iskanje smo uporabili ključne besede: bukvarna, odpisano gradivo, Štefanija Šega, prodaja knjig. Ker prispevki, objavljeni na socialnih omrežjih in na televiziji, niso obdelani v sistemu Cobiss, smo enake ključne besede uporabili tudi v brskalniku Google, tako smo pregledali vse možne vire, v katerih bi se lahko pojavljali članki o Bukvarni.

5.2.2 Odprti intervjuji – Popis podatkov o Bukvarni v KMJ in prikaz ravnanja z odpisanim knjižničnim gradivom

Ena od metod, ki smo jo uporabili za zbiranje podatkov o Bukvarni in o ravnanju z odpisanim gradivom v KMJ, je odprti intervju, ta spada med nestandardizirane oblike intervjujev. Vogrinc (2008, str. 106) navaja: »Sestava nestandardiziranega intervjuja najbolj podobna vsakdanjemu pogovornemu položaju med ljudmi. Razlika med vsakdanjim pogovornim položajem in nestandardiziranim intervjujem je v tem, da se pri zadnjem podatki zbirajo v raziskovalne namene.« Za metodo odprtega intervjuja smo se odločili tudi zaradi pomanjkanja podatkov o temi raziskovanja, zato smo za potrebe zgodovinskega pregleda in razreševanja raziskovalnih vprašanj opravili tri daljše odprte intervjuje.

Poglobljene intervjuje smo opravili z nekdanjo ravnateljico knjižnice Andrejo Pleničar, ki je delovala v času začetkov prodaje odpisanega gradiva, z nekdanjo zaposleno Štefanijo Šega, ki je delala na Oddelku za odrasle⁶ in je tudi najdlje sodelovala pri prodaji odpisanega gradiva, ter s še vedno zaposleno Majo Medic, ki dela na Oddelku za obdelavo in odpis gradiva. Z vsebinsko analizo odgovorov smo dobili vpogled v prakso ravnanja z odpisanim gradivom v KMJ, ki

⁵ Dolenjski list, Novi medij in Vaš kanal.

⁶ Na Oddelku z leposlovjem in jeziki.

ostane po izpolnjenih zakonskih določilih. Hkrati pa smo zbrali podatke o delovanju Bukvarne, ki smo jih uporabili za potrjevanje računovodskih evidenc in objav v medijih.

Želeli smo pridobiti čim več informacij o ravnanju z odpisanim gradivom in delovanju Bukvarne, zato smo oblikovali tri sezname vprašanj za osem odprtih intervjujev. Seznam vprašanj, ki smo jih navedli v Prilogi 1, smo uporabili za intervjuja s Štefanijo Šega in Majo Medic. Prva tema intervjujev je bila organizacija in upravljanje prodaje odpisanega gradiva, spraševali smo na primer o lokaciji ponujenih knjig, izboru ter ureditvi knjig za prodajo in metodologiji postavljanja cen. Pri drugi, ki se je ukvarjala z razvojem in spremembami Bukvarne, pa smo z vprašanji pridobili informacije o oglaševanju prodaje, lastnostih obiskovalcev knjižarne in najbolj priljubljenih žanrih pri bralcih.

Za intervju z nekdanjo direktorico Andrejo Pleničar smo pripravili seznam vprašanj, ki ga navajamo v Prilogi 2. Postavili smo ji deset vprašanj odprtega tipa s podvprašanji, s katerimi bi lažje odgovorili na naša raziskovalna vprašanja. Osredotočili smo se na začetke Bukvarne, podatke o njenem oglaševanju, natančnem opisu izbora gradiva in cenah knjig, ki so jih prodajali. Vprašali smo jo tudi o drugih načinih uporabe odpisanega gradiva, lokaciji ter ureditvi prostorov prodaje.

Zadnji seznam vprašanj iz Priloge 3 smo uporabili za trenutno zaposlene, ki so bili kadar koli vpleteni v ravnanje z odpisanim gradivom. Intervjuje smo izvedli posamično in vsakemu intervjuvancu postavili devet okvirnih vprašanj.

Za tretji intervju smo si izbrali tri teme, in sicer:

- **razvoj in zgodovina prodajnega prostora**
 - Vprašanji *Kdaj se je začela prodaja knjig na ploščadi?* in *Ali se je kdaj oglaševala zdajšnja oblika Bukvarne?* raziskujeta nastanek in promocijo Bukvarne na specifičnih lokacijah.
- **posebne izkušnje in spomini**
 - Vprašanja se osredotočajo na konkretne dogodke in prodane knjige.
- **osebna motivacija in angažiranost**

- Vprašanje *Ste se za delo javili sami ali so vas tja napotili odgovorni?* odpira temo osebnega angažmaja in motivacije posameznika, kar nam je omogočilo boljše razumevanje osebnih odločitev zaposlenih pri delu v Bukvarni.

Intervjuji so trajali od 10 do 60 minut, posneti so bili z aplikacijo Recorder pro in ročno prepisani.

5.3 REZULTATI

5.3.1 Prevladujoči način ravnanja z odpisanim gradivom v KMJ

Zanimalo nas je, kakšni so bili načini ravnanja z odpisanim gradivom v KMJ v obdobju od leta 2004 do 2023 in kateri je prevladoval.

Z analizo odprtih intervjujev petih sedanjih zaposlenih in analizo literature smo ugotovili, da so v KMJ uporabili štiri načine uporabe odpisanega knjižničnega gradiva, in sicer so to darovi, sejemska prodaja, ponovna uporaba in prodaja gradiva v Bukvarni. Ugotovili smo, da se gradivo redno podarja drugim knjižnicam, vrtcem, javnim zavodom in posameznikom. Odpisane knjige so na voljo tudi na različnih dogodkih, na katerih je prisotnih več organizacij, recimo Mladinska tržnica v Novem mestu ali pa Noč nakupov.

V KMJ v zadnjih dvajsetih letih redno podarjajo gradivo različnim organizacijam. Posameznikom ga ponujajo brezplačno na dogodkih, zaposleni se redno odzivajo na prošnje za donacije in že drugo leto sodelujejo z vrtcem Pedenjped Novo mesto, ki podarjene knjige iz knjižnice ponuja v tako imenovani Panjbukvarni, ta funkcionira po sistemu knjigobežnice. V intervjuju z zaposleno izvemo, da »Vzgojiteljica v Bukvarni KMJ izbere gradivo, o tem obvesti delavce na izposoji, knjige nato opremi z njihovimi nalepkami in jih razstavi na polici (Slika 1).« (B., Lavrič, osebna komunikacija, 18. 9. 2024) Izvemo še, da knjige podarjajo tudi posameznikom: »V letu 2024 se je na knjižnico obrnila gospa, ki je zbirala knjige za otroke v angleščini za osnovno šolo v Nepal.« (B., Lavrič, osebna komunikacija, 18. 9. 2024) Intervjuvanka pove tudi to, da knjige podarjajo tudi na različnih dogodkih, recimo na Mladinski tržnici, ki se je KMJ udeležuje od leta 2021.

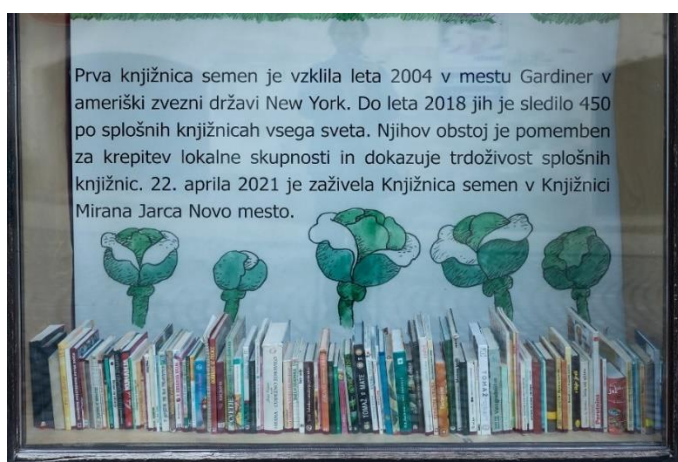
Slika 1: Panjbukvarna enote vrtca Pedenjped (Foto arhiv vrtca Pedenjped)

Eden od načinov ravnanja z odpisanim gradivom je tudi sejemska prodaja. O njej lahko beremo v članku v Dolenjskem listu. Sejemska prodaja, ki predstavlja prodajo knjig na stojnicah pred stavbo knjižnice KMJ, poteka že od leta 1995, pri čemer so knjige vsako poletje knjižničarji prenesli na ploščad pred vhodom in jih ponujali mimoidočim (Žagar, 1997, str. 10). »Zadnjo soboto so del knjig iz bukvarne iz knjižnične avle postavili tudi na plano pred stavbo in na tak način privabili številne ljubitelje knjig.« (Poceni knjige, 1996, str. 15) Sejemska prodaja je potekala večinoma v poletnih mesecih (Slika 2) in na dogodkih Noč nakupov v Novem mestu. Sejemsko prodajo izvajajo tudi v dveh enotah krajevnih knjižnic, in sicer v Dolenjskih Toplicah in Škocjanu.

Slika 2: Prodaja knjig na ploščadi pred knjižnico leta 1996 (Foto arhiv KMJ)

Iz intervjujev z zaposlenimi lahko potrdimo tudi uporabo odpisanega gradiva v druge namene, in sicer: »Ob razstavi reprodukcije originalnih ilustracij, ki jih hrani KMJ, smo uporabili ohranjeno odpisano gradivo, ki se je tematsko navezovalo na razstavo (Slika 3, op. a.).« (A., Rebolj, osebna komunikacija, 20. 9. 2024)

Slika 3: Razstava ob otvoritvi Knjižnice semen v KMJ (2021) (Foto: B. Pucelj)

Zanimiva ponovna uporaba odpisanega gradiva pa je tudi zvočna izolacija glasbenega studia Antončič Lotos Music Recording Studio, lokalnega glasbenika in producenta Boruta Antončiča (Slika 8). »Borut je opremljal svoj studio in iskal rešitve za zvočno izolacijo, spomnil se je, da

ima knjižnica gotovo kaj gradiva, ki ga nameni za uničenje, zato me je zaprosil, če ga lahko dobi in ponovno uporabi.« (B. Medle, osebna komunikacija, 24. 9. 2024)

Slika 4: Uporaba odpisanega gradiva za zvočno izolacijo v glasbenem studiu (2022) (Foto: A. Pavlin)

Iz intervjujev in objav v medijih lahko razberemo, da se največ odpisanega gradiva uporabnikom ponuja v Bukvarni, ki deluje že od leta 1992. Knjige ponujajo preko sejemske prodaje, redne prodaje s prostovoljko in javnim uslužbencem ter zadnja leta samopostrežno, torej tako, da uporabniki sami brskajo po odpisanem gradivu, izbrano pa nato kupijo pri bližnjem izposojevalnem pultu.

Prve zapise o knjižnični Bukvarni najdemo v članku, objavljenem v Dolenjskem listu leta 1997. Preberemo, da so bile knjige za prodajo v avli knjižnice, kjer je danes vhod na Oddelek za mladino in upravo knjižnice (Žagar, 1997, str. 10). Po besedah bivše direktorice Pleničar je v avli vse leto prodajal knjige Branko Ščap, ki je bil zaposlen v knjižnici preko javnih del, vsaj en poletni mesec pa so knjige prenesli na ploščad pred vhod v knjižnico in odpisano gradivo ponujali mimoidočim (A., Pleničar, osebna komunikacija, 16. 9. 2024). V članku avtorica navaja razlago za tovrstno prodajo: »Zaradi hude prostorske stiske, v kateri se je knjižnica znašla po sanaciji, so bili njeni delavci kljub bogati knjižni zalogi primorani odpisovati določeno gradivo. Tako so na prodajne police uvrščali poškodovane knjige, gradivo iz obveznega izvoda ter nekoliko starejše izvode knjig, ki so bili pred približno petnajstimi leti aktualni, danes pa ne najdejo svojega bralca. V bukvarni je veliko tuje literature, predvsem v

jezikih skandinavskih dežel. Ker je tiskanje pri nas cenejše kot na tujem, se pogosto dogaja, da tuje založbe tiskajo pri slovenskih tiskarjih in po Zakonu o obveznem tisku knjižnica prejme vsako takšno gradivo. Tako se je v skladiščih nakopičilo kar nekaj švedskih, nizozemskih, madžarskih in drugih knjig, po katerih slovenski bralci po navadi ne povprašujejo in jih knjižnica zaradi pomanjkanja prostora izloči.«

Takratna direktorica Pleničar še navaja, da so se police Bukvarne sprva hitro praznile, saj so kupce privlačile tako cene kot sama oblika knjig. Obiskovalci Bukvarne so postali tudi uporabniki knjižnice. Pozneje so zaradi padca prodajo preselili na ploščad, da so knjige lahko kupili tudi drugi mimoidoči. Zanimiv je tudi podatek, da so ob prvem večjem odpisu v Bukvarni ponujali okrog 3000 enot gradiva (Žagar, 1997, str. 10). Na spodnji fotografiji lahko vidimo, kako je bila videti Bukvarna v avli knjižnice (Slika 5).

Slika 5: Bukvarna v avli knjižnice leta 1998 (Foto arhiv KMJ)

S pomočjo pogovorov z zaposlenimi v KMJ smo ugotovili, da je bilo prostorov za prodajo odpisanega gradiva vsaj pet, od tega so imeli na Oddelku za odrasle polico, ki je bila namenjena odpisanemu gradivu in so to gradivo prodajali zaposleni pri izposojevalnem pultu: »Ko smo gradivo z oddelka odpisali, smo ga na polički pri izposojevalnem pultu ponudili uporabnikom po simbolični ceni.« (A. Žele, osebna komunikacija, 26. 9. 2024) Po letu 1998 so knjige iz Mušičeve avle umaknili in jih prodajali le v poletnih mesecih v obliki sejemske prodaje.

Po prenovi knjižnice in selitvi Oddelka za mladino v nove prostore leta 2007 se je Bukvarna preselila v nedokončane prostore knjižnice (Slika 6).

Slika 6: Bukvarna v nedokončanih prostorih KMJ leta 2007 (Foto arhiv KMJ)

Bukvarno in sejensko prodajo je od leta 2004 in 2013 vodila knjižničarka Štefanija Šega (osebna komunikacija, 24. 9. 2024), ki je z leti postala obraz prodaje odpisanih knjig. Iz intervjuja z njo smo zvedeli, »da je za uspešno prodajo treba poznati vsebino knjig, moral si vedeti, kaj kdo rad bere, in knjige so morale biti urejene po žanrih, da so ljudje takoj našli, kar so radi brali.« Tako je ljudem prihranila čas in jim dajala občutek pomembnosti, saj je poznala njihove bralne navade in želje. »Bralce sem poznala že tako dobro, da sem vnaprej pripravila gradivo zanje, kar jim je bilo všeč. Še kakšno knjigo sem jim podarila«. Drugi zaposleni so ji občasno pomagali ali jo nadomeščali.

Cene je takrat Šegova oblikovala sama in so bile odvisne od ohranjenosti knjige, njene iskanosti in vsebine. V letu 2015 je bila Bukvarna prisotna v manjši izvedbi s policami na hodniku pri glavnem vhodu, leta 2016 pa so jo odprli v takšni obliki, kot jo poznamo danes. Ljudje so lahko sami brskali po ponujenem odpisanem gradivu in si izbrali, kar so želeli. Bukvarno od leta 2014 ureja vodja Študijskega oddelka s sodelavci.

S primerjavo normativnih aktov in podatkov iz intervjujev smo ugotovili, da lahko potrdimo prvo hipotezo (H1), ki pravi, da so v KMJ uporabljali različne načine ravnanja z odpisanim knjižničnim gradivom in da je bil najpogostejši način uporabe tega gradiva prodaja v Bukvarni.

Iz rezultatov je razvidno, da je Bukvarna največkrat omenjena kot način uporabe odpisanega knjižničnega gradiva. Hkrati pa lahko razberemo tudi to, da se je gradivo redno podarjalo, prodajalo na sejmi in ponovno uporabljalo. Podatki iz intervjujev potrjujejo tudi slikovno gradivo in objave v medijih.

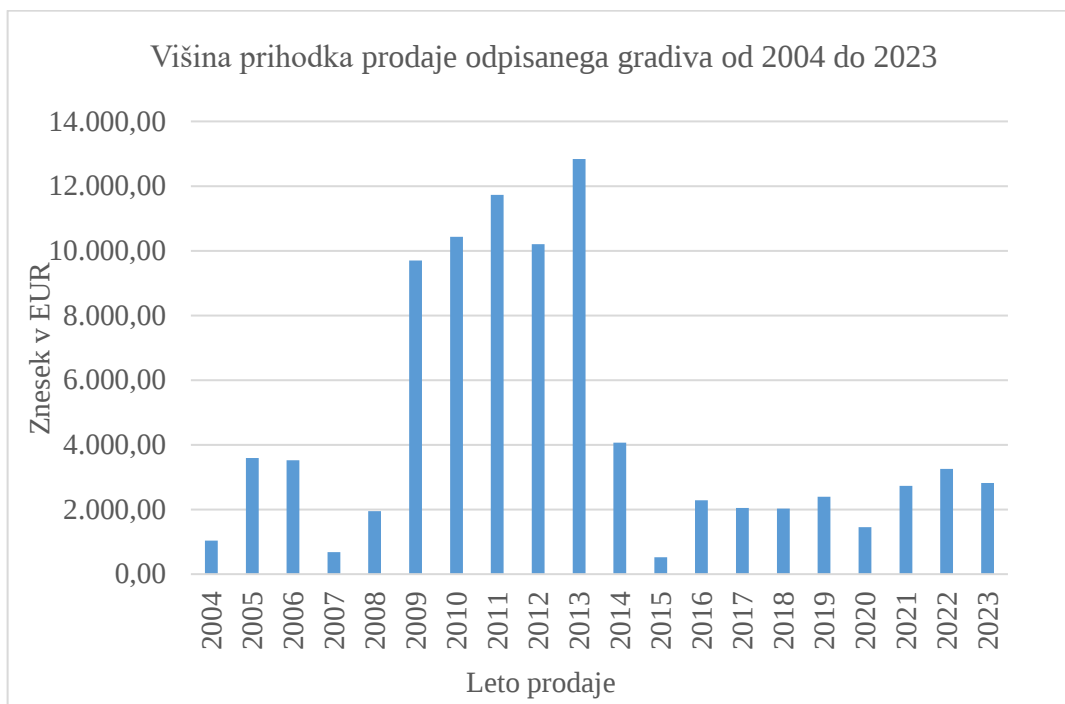
5.3.2 Selitvi Bukvarne

Zanimalo nas je, kako je v obdobju od leta 2004 do 2023, ko se je Bukvarna selila dvakrat, nihala prodaja odpisanega gradiva v Bukvarni.

Z analizo relevantne literature in analizo odgovorov, pridobljenih iz odprtih intervjujev, smo ugotovili, da je Bukvarna v obdobju od leta 2004 do 2023 dvakrat spremenila lokacijo znotraj knjižničnega kompleksa. Na selitev Bukvarne je vplivala tudi selitev Oddelka za mladino in urejanje nedokončanih prostorov knjižnice po obnovi leta 2001. V letih 2007 in 2015 je v prihodkih z naslova Bukvarne opaziti do 80-% padec v primerjavi z letom poprej, kar je razvidno tudi iz grafikona (Slika 7). S selitvijo Oddelka za mladino leta 2007 je bilo treba umakniti odpisane knjige iz avle, ki sedaj predstavlja vhod na novi Oddelek za mladino. Knjige iz Bukvarne so po podatkih intervjuvancev pospravili v škatle, ki so jih premaknili v prazne prostore. V tem letu je bila prodaja knjig torej okrnjena, kar je razvidno tudi iz grafikona (Slika 7), saj nekaj časa ni delovala v takšni meri kot prej. Še vedno pa je potekala sejemska prodaja knjig, ki jo je večinoma vodila upokojenka Štefanija Šega. V letu 2008 so knjige iz škatel prestavili v prostore nekdanjega Pionirskega oddelka.⁷ Ta prostor so preuredili tako, da je bilo iz njega možno dostopati tudi do nekončanih prostorov knjižnice. Opremili so ga s policami in mizami, na katerih so razstavili odpisano gradivo, ki je bilo prej v avli, in dodali novo ponudbo, saj je bil prostor precej večji kot prejšnji.

Padec prihodka od prodaje je opaziti tudi v letu 2015. Takrat je potekala ureditev prostorov med novim in starim delom knjižnice. Prodaja knjig je v tem letu potekala s pomočjo sejmov in z manjšo ponudbo v prostem pristopu na glavnem vhodu knjižnice.

⁷ To je staro poimenovanje Oddelka za mladino.

Slika 7: Grafikon o višini prihodka od prodaje odpisanega gradiva od leta 2004 do 2023

Na grafikonu so vidni še trije padci prodaje odpisanega gradiva v Bukvarni, vendar ti niso povezani s selitvami. Na prodajo so seveda vplivali še drugi dejavniki, predvsem to, da je bila v obdobju med dvema selitvama Bukvarna dostopna neposredno s ceste. Če so obiskovalci želeli obiskati knjižnico, so morali mimo vhoda v Bukvarno. Vsak dan je bila odprta po osem ur in v njej je delovala upokojenka Štefanija Šega, ki je z leti dela na Oddelku za odrasle in s prostovoljnim delom v prodaji odpisanega gradiva zgradila pozitiven odnos z obiskovalci. Iz Foto arhiva KMJ smo ugotovili, da je police opremila tudi z napisi o žanrih knjig in z raznimi mislimi o branju. Zaradi vseh naštetih dejavnikov je bila nekdanja sodelavka najuspešnejša v prodaji.

Ko se je Bukvarna preselila v zdajšnji prostor, se je spremenil tudi način prodaje. Od leta 2016 obiskovalci do knjig dostopajo sami, spremenila se je tudi postavitev, Bukvarno pa urejajo zaposleni na Študijskem oddelku. Od selitve dalje je povprečni letni znesek prihodkov približno enak, z izjemo leta 2020, ko je bila knjižnica del leta zaprta za uporabnike zaradi pandemije covid-19. Na osnovi zbranih podatkov iz intervjujev, zbranih podatkov z naslova računovodskega poslovanja za obdobje od 2004 do 2023 in podatkov iz interne fotodokumentacije lahko drugo hipotezo (H2) delno potrdimo, saj je pomemben padec prodaje odpisanega gradiva v Bukvarni opaziti vsaj dvakrat, tako v letu 2007 kot tudi v letu 2015. V

letu 2007 je padec prodaje zaradi selitve Oddelka za mladino razumljiv, v letu 2008, ko je Bukvarna začela delovati v novih prostorih, se prihodek od prodaje odpisanega gradiva že zviša, kar je razvidno tudi iz grafikona (Slika 7). V letu 2015 zopet opazimo precejšen padec, ki pa ne sovпада povsem s selitvijo Bukvarne, saj je ta začela delovati v novih prostorih po otvoritvi prireditvenega atrija leta 2016. Iz intervjujev in interne fotodokumentacije razberemo, da se je v letu 2015 intenzivno urejal del KMJ, ki je bil prostorsko blizu prejšnji lokaciji Bukvarne, zato je bila ta zaradi prenove in gradbenih del zaprta.

5.3.3 Promocija Bukvarne

Zanimalo nas je tudi, kakšna je bila prodaja odpisanega gradiva v Bukvarni v obdobju večjega števila objav v medijih. Naša hipoteza (H3) je, da je v obdobju promocije Bukvarne zaznati porast prodaje.

Iz spodnjega grafikona (Slika 8) lahko razberemo, da se je v obdobju precej višjega prihodka od prodanega odpisanega gradiva Bukvarna pogosteje omenjala v lokalnih medijih in na socialnem omrežju Facebook. V letu 2013, ko je bil zaslužek najvišji v vseh dvajsetih letih, je bilo tudi število objav v medijih največje, in sicer smo lahko v tem času zasledili prispevke na lokalni televiziji Vaš Kanal, v časniku Dolenjski list in omembo Bukvarne med dogodki KMJ v mesečniku Novi medij. Tudi leta 2005 je zaznati povečano prodajo, ki bi lahko bila posledica omembe v medijih, saj so bili v prispevku Novega medija (Knjižna razprodaja, 2005, str. 19) ljudje povabljeni na knjižno razprodajo: »Med poletnim pohajkovanjem po mestu se ustavite v bukvarni na prostem pred starim pročeljem novomeške knjižnice, ki nudi celo paleto odličnih knjig vseh žanrov – leposlovje, strokovne in ostale knjige.«

Res je, da najdemo objavo o Bukvarni tudi leta 2015, in sicer na spletnem portalu Lokalno.si, v njej so bili občani povabljeni k obisku Bukvarne v sklopu dogodka Noč nakupov. Vendar lahko iz grafikona o prihodkih Bukvarne razberemo, da je bil zaslužek v tem letu najnižji (kljub objavi v medijih). Hkrati pa moramo upoštevati dejavnike, ki smo jih opisali že v prejšnji hipotezi (H2), torej selitev in preurejanje prostorov v delu knjižnice, v katerem je bila prej Bukvarna.

Ravno tako lahko iz grafikona razberemo, da leta 2011 nismo zaznali nobene objave v medijih, to ni vplivalo na samo prodajo, saj je iz grafikona (Slika 7) razvidno, da je bila prodaja odpisanega gradiva v tem letu podobno visoka kot leto poprej.

Slika 8: Število objav o Bukvarni v medijih

V zadnjih osmih letih je zaznati upad oglaševanja Bukvarne, kar je razvidno tudi iz grafikona (Slika 8). Iz prvega grafikona (Slika 7) je namreč razbrati, da je prihodek v teh osmih letih razmeroma konstanten.

Na podlagi primerjave in analize podatkov, pridobljenih iz medijev, in analize podatkov o prihodkih iz naslova Bukvarne, lahko tretjo hipotezo (H3) le delno potrdimo, saj v letu 2011 ni bilo v medijih zaslediti nobene objave na temo Bukvarne ali prodaje odpisanega gradiva, kar pa ni vplivalo na višino prihodka. Nasprotno se je objava o Bukvarni pojavila leta 2019 na socialnem omrežju KMJ, kar pa ni bistveno vplivalo na višino prodaje glede na prejšnja leta.

6 RAZPRAVA IN ZAKLJUČKI

V raziskavi smo ugotavljali, katere načine uporabe odpisanega knjižničnega gradiva uporabljajo v KMJ, pri čemer smo potrdili prvo zastavljeno hipotezo (H1), da so se v KMJ osredotočili predvsem na delovanje Bukvarne.

Rezultati naše raziskave o uporabi odpisanega knjižničnega gradiva v KMJ potrjujejo pregledu tako slovenske kot tuje literature, ki navaja, da naj knjižnice odpisano gradivo prodajo, podarijo, namenijo v druge namene (reciklažo), izmenjajo ali namenijo uničenju. V tuji literaturi zasledimo pri odpisu gradiva tudi pomen komuniciranja knjižnice z javnostjo. Takih usmeritev med pregledovanjem slovenske literature nismo zasledili.

Ob raziskovanju smo se soočili z naslednjimi težavami:

- pomanjkanje točnih podatkov, koliko gradiva je prodanega,
- pomanjkanje točnih podatkov, koliko gradiva je podarjenega,
- pomanjkanje podatkov, koliko gradiva gre na koncu v uničenje.

V nadaljevanju smo raziskovali, ali dve večji selitvi Bukvarne morda vplivata na samo prodajo ali ne (H2). Hipotezo smo le delno potrdili, saj na prodajo ni vplivala le selitev, kar smo izvedeli iz analize podatkov, zbranih iz intervjujev. Intervjuvanci so povedali, da se je v letu 2015, ko je bila prodaja najnižja, urejalo območje, kjer je bila prej Bukvarna. Hkrati pa poudarijo, da je dolgoletna prostovoljka in naša nekdanja zaposlena prenehala prodajati knjige v knjižnici in je odprla svojo prodajalno starih knjig.

V raziskavi smo želeli ugotoviti tudi to, ali na povečanje prodaje v Bukvarni vpliva oglaševanje. Tudi to hipotezo (H3) smo le delno potrdili. Sicer je v obdobju povečanja prihodkov z naslova Bukvarne res zaznati porast objav v lokalnih medijih, zlasti v letu 2013, ko je bila tudi prodaja najvišja. Vendar lahko v grafičnem prikazu vidimo, da ni bilo v letu 2011 nobene objave in to da to ni vplivalo na prodajo, ravno tako so v letu 2019 uporabili drugačen način oglaševanja, a še vedno do rasti prodaje ni prišlo.

Kljub temu menimo, da bi lahko s premišljenim načrtovanjem oglaševanja povečali prodajo odpisanega gradiva. S promocijo Bukvarne pa bi se povečala tudi promocija KMJ, ker lahko

projekt javnosti predstavimo kot gospodarno ravnanje z odpisanim gradivom. Pri tem moramo upoštevati vsaj še dva dejavnika, ki smo ju razbrali tudi iz osebnih intervjujev. Pomemben vidik uporabe odpisanega gradiva je osebni, prostovoljni angažma zaposlenih in uporabnikov knjižnice ter zavedanje, da tudi morebitne aktivnosti v oglaševanju pomenijo kadrovske obremenitve, zato se nam zdi smiselno razmisliti o načinih prodaje, promociji, organizaciji dogodkov in sodelovanju z drugimi deležniki Bukvarne. Za vse naštetto moramo pripraviti tudi načrt in med zaposlene ter prostovoljce razdeliti naloge. Predvsem bi morali bolj sodelovati s prostovoljci, da razbremenimo zaposlene in s tem znižamo strošek plač.

Korelacijo med oglaševanjem in višino prodaje odpisanega gradiva bi bilo smotrno ponovno preveriti in opraviti primerjavo naše in nove raziskave. Smiselno bi bilo narediti načrt in časovni okvir, ki bi z minimalnim finančnim vložkom predvidel oglaševanje in želene rezultate.

Iz pregleda tuje literature smo ugotovili, da je v ZDA zelo prisotno sodelovanje knjižnic z organizacijo Friends of Libraries, ki velikokrat prevzame skrb za ravnanje z odpisanim knjižničnim gradivom. Glede načrtovanja uporabe odpisanega knjižničnega gradiva bi lahko v KMJ razmislili na primer o sodelovanju z Zvezo bibliotekarskih društev Slovenije.

V raziskavi smo ugotovili, da je ravnanje z odpisanim knjižničnim gradivom v KMJ zelo ohlapno zastavljeno, saj nimamo zakonskih predpisov o vodenju evidenc glede števila knjig, ki jih namenimo za darove, v ponovno uporabo, za prodajo ali v uničenje. Najpreprostejša in najhitrejša rešitev je seveda odvoz v razrez, vendar menimo, da je naša raziskava pokazala, da je odpisano gradivo idealna priložnost za pridobivanje dodatnih sredstev, ki jih lahko porabimo tudi za posodabljanje knjižnične zbirke.

V odprtih intervjujih s petimi zaposlenimi v KMJ smo dobili potrditev, da je bil eden od načinov uporabe odpisanega gradiva tudi darovanje, ki so ga uporabljali zaposleni pri individualnih projektih za otroke, manjšine ali ranljive skupine. Izbor knjig iz odpisanega gradiva so naredili sami na podlagi potreb uporabnikov, s katerimi so sodelovali. Podobne podatke smo zbrali tudi glede sejemske prodaje knjig in prodaje odpisanega gradiva v Bukvarni. Intervjuvanci menijo, da prodaja v določenih letih ne bi bila tako uspešna, če tega dela ne bi opravljala predana knjižničarka, ki je z obiskovalci navezala poseben stik in jih razveselila z gradivom, ki so ga

radi brali ali so ga že dlje časa iskali. To kaže, da je osebni stik pri ravnanju z odpisanim gradivom eden od zelo pomembnih dejavnikov, ki lahko vpliva na višino prodanega gradiva. Ob vseh zbranih podatkih in ob dejstvu, da veliko podatkov zaradi trenutnih zakonskih predpisov manjka, vidimo priložnost za nadgradnjo politike upravljanja knjižnične zbirke, saj bi vodenje natančnih evidenc o načinih uporabe odpisanega gradiva prineslo boljši pregled nad obravnavo odpisanega gradiva. Zavedati se moramo, da ima vsaka knjiga svojega bralca. Da se to lahko uresniči, sta potrebna prostor in čas.

Ob zaključku moramo poudariti, da vrednost prodaje odpisanega gradiva ni le ekonomska, ampak tudi moralna. V Bukvarni se marsikdaj znajdejo knjige, ki so drugje težje dostopne, posameznikom pa njihova vsebina pomeni veliko več, kot plačajo zanjo. Zato Bukvarno vidimo kot prostor, s katerim lahko širši javnosti ponudimo storitev, ki spodbuja branje in bralno kulturo, saj uporabnikom omogoči dostop do cenovno ugodnega gradiva, prostori pa se z malo iznajdljivosti lahko spremenijo v prostor srečevanja, druženja in navdiha (Aupič idr., 2018). Bukvarne so idealna priložnost za sodelovanje s šolami, vrtci in različnimi društvi. Tako bi odpisano gradivo z določenega področja lahko ponudili tistim, ki ga morda potrebujejo.

7 NAVEDENI VIRI IN LITERATURA

- Aupič, M., Brenčič, P., Fras Popovič, S., Lesjak, B., Podbrežnik Vukmir, B., Vilar, P., Vodeb, G. in Zdravje, A. (2018). *Doseganje razvojnih usmeritev Standardov za splošne knjižnice veljavnih v obdobju 2005–2017: raziskava*. Narodna in univerzitetna knjižnica. <http://iris.nuk.uni-lj.si/media/fp/iris/studije/raziskava-doseganje-standardov-splosne-knjiznice-2005-2017.pdf>
- CREW: *A weeding manual for modern libraries*. (2012). Texas State Library and Archives Commission. <https://www.tsl.texas.gov/sites/default/files/public/tslac/ld/ld/pubs/crew/crewmethod12.pdf>
- Češnovar, N., Poličnik-Čermelj, T., Lah-Skerget, P., Žagar, V., Malis, V., Aškerc, G., Peško-Mlekuš, H. in Maver, E. (2001). *Priročnik za izločanje in odpis knjižničnega gradiva*. Narodna in univerzitetna knjižnica. <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-RTQGYDRX>

Friends of libraries. (10. 4. 2024). V *Wikipedija: prosta enciklopedija*.

https://en.wikipedia.org/wiki/Friends_of_Libraries

Green weeding. (b. d.). *Welcome to the Green Weeding Wiki*.

<http://greenweeding.pbworks.com/w/page/15915563/FrontPage>

Knjižna razprodaja. (2005). *Novi medij*, 8, 19.

Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto. (b. d. a). *Letno poročilo Knjižnice Mirana Jarca Novo mesto za leto 2023*.

https://www.nm.sik.si/media/pdf/knjiznica/2024/Letno_porocilo_KMJ_2023_z_vsemi_prilogami.pdf

Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto. (b. d. b). *Predstavitev knjižnice: zgodovina knjižice*.

https://www.nm.sik.si/media/pdf/knjiznica/Zgodovina_knjiznice.pdf

Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto. (2021). *Strateški načrt Knjižnice Mirana Jarca Novo mesto: 2022–2026*. Knjižnica Mirana Jarca.

Ledinšek, Z. (2022). *Odpis in ponovna uporaba odpisanega gradiva* [Diplomski seminar].

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta. <https://repozitorij.uni-lj.si/IzpisGradiva.php?id=141401>

Lončar, N. (2010). Projekt "Odpisani" in odpis gradiva v Univerzitetni knjižnici Maribor.

Knjižnica 54(3), 117–128. <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-N5ZZNCAM>

Navodilo za izločanje in odpis knjižničnega gradiva. (2003). Narodna in univerzitetna knjižnica.

Navodilo za izločanje in odpis knjižničnega gradiva. (2012). Narodna in univerzitetna knjižnica. https://www.nuk.uni-lj.si/sites/default/files/dokumenti/2015/navodila_za_odpis.pdf

Navodilo za izločanje in odpis knjižničnega gradiva. (2013). Narodna in univerzitetna knjižnica. <https://www.nuk.uni-lj.si/sites/default/files/doc00771320130131141048.pdf>

Navodilo za izločanje in odpis knjižničnega gradiva. (2024). Narodna in univerzitetna knjižnica. https://www.nuk.uni-lj.si/sites/default/files/dokumenti/2024/Navodila_za_izlocanje.pdf

Penniman, S. in McColl, L. (21. 5. 2010). Green weeding. *Library Journal*. <https://www.libraryjournal.com/story/green-weeding>

Petek, M., Poličnik-Čermelj, T., Šauperl, A. in Švab, K. (2019). *Organizacija knjižničnih zbirk*. Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične javne službe. (2023). *Uradni list RS*, št. 28/2023.

Poceni knjige. (1996). *Dolenjski list*, 47(37), 15.

Poličnik-Čermelj, T. (2011). Odpisano knjižnično gradivo slovenskih knjižnic v obdobju 2005–2010 skozi prizmo nacionalne knjižnice. *Knjižnica*, 55(2-3), 147–165.

Salomão, A. (8. 2. 2023). *Induktivno in deduktivno raziskovanje: dva pristopa k analizi podatkov*. <https://mindthegraph.com/blog/sl/induktivne-in-deduktivne-raziskave/>

Strategija razvoja slovenskih splošnih knjižnic 2022–2027. (2022). Združenje splošnih knjižnic. https://www.knjiznice.si/wp-content/uploads/2022/08/ZSK_Strategija-razvoja-slovenskih-splosnih-knjiznic-2022-2027_oblikovano.pdf

Strokovna priporočila in standardi za splošne knjižnice: (za obdobje 2018–2028). (2019). Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

Vnuk, R. (2022). *The weeding handbook: a shelf-by-shelf guide*. ALA Editions.

Vogrinc, J. (2008). *Kvalitativno raziskovanje na pedagoškem področju*. Pedagoška fakulteta.

Zakon o knjižnicah. (1961). *Uradni list LRS*, št. 26/1961.

Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o knjižnicah. (1965). *Uradni list SRS*, št. 11/1965.

Zakon o knjižničarstvu. (1982). *Uradni list SRS*, št. 27/1982.

Zakon o knjižničarstvu (ZKnj-1). (2001). *Uradni list RS*, št. 87/2001, 96/2002 – ZUJIK, 92/2015.

Združenje splošnih knjižnic. (b. d.). *Osrednje območne knjižnice*.

<https://www.knjiznice.si/sistem-splosnih-knjiznic/organiziranost/osrednje-obmocne-knjiznice/>

Žagar, D. (1997). V bukvarni knjige poceni: pred Knjižnico Mirana Jarca ves avgust na voljo knjige le po 200 tolarjev in manj. *Dolenjski list*, 48(32), 10.

PRILOGE

Priloga 1: Vzorec priprave na odprti intervju z nekdanjo zaposleno v Knjižnici Mirana Jarca Novo mesto, ki se je med raziskovanim obdobjem najintenzivneje ukvarjala s prodajo odpisanega gradiva.

Pozdravljeni,

v okviru priprave bibliotekarske naloge za bibliotekarski izpit opravljam raziskavo o uporabi odpisanega knjižničnega gradiva za obdobje dvajsetih let v Knjižnici Mirana Jarca Novo mesto. Za potrebe zbiranja podatkov o tej uporabi in za oblikovanje časovnega okvira bi vas prosila za sodelovanje v osebнем intervjuju. Podatki bodo uporabljeni za namene omenjene raziskave in za oblikovanje interne dokumentacije uporabe odpisanega knjižničnega gradiva v Knjižnici Mirana Jarca Novo mesto. Za sodelovanje se vam iskreno zahvaljujem.

Vprašanja:

1. Se morda spomnite, kako je prišlo do ideje o prodaji odpisanega gradiva?
2. Kje vse so se ponujale odpisane knjige?
3. Kako so bili ti kotički in prostori urejeni?
4. Kako ste delali izbor knjig, ki ste jih namenili za prodajo?
5. Kako ste uredili knjige, ki so bile namenjene prodaji?
6. Na podlagi česa ste postavljali cene knjig?
7. Kdaj se je v knjižnici oblikovala Bukvarna, kot jo poznamo danes?
8. Kako se je ta prodaja oglaševala?
9. Kako so se s časom spreminjali obiskovalci Bukvarne?
10. Se je povpraševanje po različnih žanrih čez čas spremenilo in kako?
11. Ob upokojitvi ste odprli tudi lastno Bukvarno. Je bil obisk enako številčen kot v knjižnici?
12. Ste kdaj zaznali upad prodaje? Če ste, kaj mislite, da je bil vzrok?

Priloga 2: Vzorec priprave na odprti intervju z nekdanjo direktorico novomeške knjižnice Andrejo Pleničar, ki je bila direktorica v času začetkov prodaje knjig kot enega izmed načinov ravnanja z odpisanim gradivom, ko se je začela prodaja knjig na ploščadi in v Mušičevi avli.

Pozdravljeni,

v okviru priprave bibliotekarske naloge za bibliotekarski izpit opravljam raziskavo o uporabi odpisanega knjižničnega gradiva za obdobje dvajsetih let v Knjižnici Mirana Jarca Novo mesto. Za potrebe zbiranja podatkov o tej uporabi in za oblikovanje časovnega okvira bi vas prosila za sodelovanje v osebni intervjuju. Podatki bodo uporabljeni za namene omenjene raziskave in za oblikovanje interne dokumentacije uporabe odpisanega knjižničnega gradiva v Knjižnici Mirana Jarca Novo mesto. Za sodelovanje se vam iskreno zahvaljujem.

Vprašanja:

1. Se morda spomnite, kako je prišlo do ideje o prodaji odpisanega gradiva?
2. Na kakšne načine so v KMJ uporabljali odpisano gradivo?
3. Kje vse ste ponujali odpisane knjige?
4. Kako so bili ti kotički in prostori urejeni?
5. Kako ste delali izbor knjig, ki ste jih namenili za prodajo?
6. Kako so bile urejene knjige, ki so bile namenjene prodaji?
7. Na podlagi česa ste postavljali cene knjig?
8. Kdaj se je v knjižnici oblikovala Bukvarna, kot jo poznamo danes?
9. Kako se je ta prodaja oglaševala?
10. Koliko oseb se je ukvarjalo z urejanjem odpisanega gradiva in s prodajo?

Priloga 3: Intervju z zaposlenimi v Knjižnici Mirana Jarca Novo mesto

Pozdravljeni,

v okviru priprave bibliotekarske naloge za bibliotekarski izpit opravljam raziskavo o uporabi odpisanega knjižničnega gradiva za obdobje dvajsetih let v Knjižnici Mirana Jarca Novo mesto. Za potrebe zbiranja podatkov o tej uporabi in za oblikovanje časovnega okvira bi vas prosila za sodelovanje v osebni intervjuju. Podatki bodo uporabljeni za namene omenjene raziskave in za oblikovanje interne dokumentacije uporabe odpisanega knjižničnega gradiva v Knjižnici Mirana Jarca Novo mesto. Za sodelovanje se vam iskreno zahvaljujem.

INTERVJU Z ZAPOSLENIMI

1. Na kakšne načine so v KMJ uporabljali odpisano gradivo?
2. Kdaj se je začela prodaja knjig na ploščadi?
3. Se morda spomnite, katere knjige so se najbolj prodajale?
4. Se morda spomnite najdražje prodane knjige?
5. So bili obiskovalci vedno isti ali so prihajali tudi novi?
6. Ali se je kdaj oglaševala zdajšnja oblika Bukvarne?
7. Koliko zaposlenih se je ukvarjalo s prodajo?
8. Kakšen je bil delovni čas prodaje knjig na ploščadi?
9. Ste se za delo javili sami ali so vas tja napotili odgovorni?